

Αφιέρωμα στον Μιχάλη Αδάμη

Προλογίζει ο Χάρης Ξανθουδάκης

Στη συναυλία αυτή παρουσιάζονται αντιπροσωπευτικά έργα από την πορεία του πρωτοπόρου συνθέτη Μιχάλη Αδάμη ως προς την ηλεκτρονική μουσική, κατά τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης της μουσικής αυτής στην Ελλάδα. Το ταξίδι ξεκινάει με τα πρώτα, ιστορικά έργα του συνθέτη, τα οποία ο ίδιος συνέθεσε στην Αμερική (Piece 1) αλλά και κατά την περίοδο της πρώτης μόνιμης επανεγκατάστασής του στην Ελλάδα στα μέσα της δεκαετίας του '60 (Μινυρισμός), στο εργαστήριο που αρχικά ίδρυσε με μέσα που έφερε μαζί του από την Αμερική. Ακολουθούν έργα μεγαλύτερα, τα οποία ο συνθέτης δημιούργησε ως ηχητική επένδυση εκθέσεων (Μεταλλικά Γλυπτά) και ως μουσική παραστάσεων για μικτά μέσα (Γένεσις) σε μια μεταγενέστερη περίοδο της δημιουργικής του πορείας.

Η συναυλία αυτή αποτελεί φόρο τιμής στον πρόσφατα εκλιπόντα συνθέτη, πατέρα της ελληνικής ηλεκτρονικής μουσικής, επίτιμο μέλος και συνιδρυτή του ΕΣΣΗΜ, λειτουργώντας παράλληλα ως αφετηρία για έναν κύκλο εκδηλώσεων από τον ΕΣΣΗΜ αφιερωμένες στο πολύτιμο και πολυδιάστατο έργο του.

Επιμέλεια: Απόστολος Λουφόπουλος, Αντρέας Μνιέστρης

1. Piece 1 (1964) για μαγνητοταινία

Ο πρώτος πειραματισμός του Μιχάλη Αδάμη στην ηλεκτρονική μουσική αποτυπώνεται σε αυτό το κομμάτι, το οποίο δημιουργήθηκε στη Βοστώνη το 1964, με τη χρήση του εξοπλισμού του ηλεκτρονικού στούντιο του Πανεπιστημίου του Brandeis. Πρόκειται για μια σπουδή σε ηχοχρώματα που παράγονται από απλές ηχογεννήτριες και στις δυνατότητες επεξεργασίας και μίξης μέσω βασικών τεχνικών της μαγνητοταινίας. Το κομμάτι παρέμεινε για πολλά χρόνια σε ανέκδοτη μορφή. Εκδόθηκε πρόσφατα (2013) σε CD από την REKEM Records, ως μέρος της ανθολογίας των ηλεκτρονικών έργων του συνθέτη μεταξύ 1964-1977.

2. Μινυρισμός (1966) για μαγνητοταινία

Ένα από τα πρώτα ηλεκτρονικά έργα του συνθέτη, ο Μινυρισμός γράφτηκε κατά το διάστημα που ο συνθέτης επέστρεψε για να εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα και ως επί το πλείστον δημιουργήθηκε στο πρώτο –για τα ελληνικά δεδομένα– εργαστήριο ηλεκτρονικής μουσικής στον προσωπικό του χώρο. Βασική πρωτογενής πηγή για την ανάπτυξη του αποτελεί το ηχογραφημένο κλάμα ενός μωρού, όπως υποδηλώνεται και από τον τίτλο. Ο Μινυρισμός είναι το πρώτο έργο του συνθέτη που κυκλοφόρησε σε δίσκο βινυλίου το 1966 από την EMI/Columbia.

3. Μεταλλικά Γλυπτά (1972) για μαγνητοταινία

Πρόκειται για την μουσική-ηχητική επένδυση για την έκθεση γλυπτών του Κλέαρχου Λουκόπουλου, η οποία παρουσιάστηκε στην Αθήνα το 1972. Οι επεξεργασμένοι ήχοι μέσω της μαγνητοταινίας προέρχονται από τα ίδια τα γλυπτά, τα οποία ο συνθέτης ηχογράφησε παράγοντας ήχους με διάφορα αντικείμενα. Το ηχητικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε στην έκθεση αποτελούνταν από πολλαπλές μαγνητοταινίες που έπαιζαν παράλληλα, είχε 30λεπτη συνολική διάρκεια και αναπαράγονταν σε λούπα. Η παρούσα μορφή αποτελεί ένα απόσπασμα από το πρωτότυπο έργο.

4. Γένεσις (1968) για τρεις χορωδίες, απαγγελία, μαγνητοταινία και χορό

Το έργο γράφτηκε κατά παραγγελία του Ε.Σ.ΣΥ.Μ. και βασίστηκε στην ποίηση των S. Beiles και A. Rooney. Κεντρική ιδέα του έργου αποτελεί η γέννηση του κόσμου, η οποία κατά τον συνθέτη μεταφορικά συνδέεται με τη γέννηση του ήχου και την ανάπτυξή του στο μουσικό περιεχόμενο. Ο ρόλος της φωνής, με την αφηγηματική μορφή της, είναι πολύ σημαντικός, καθώς συνδέει σε μία νοηματική ενότητα τα τρία μέρη του έργου, τα οποία μπορούν να περιγραφούν ως εξής:

- 1) γέννηση της ζωής, άνθρωπος, μορφοποίηση
- 2) πομπή θλίψης των ανθρώπων, αιώνιο μοιρολόι
- 3) πολιτισμός, καταστροφή, αδιέξοδο, ελπίδα, νιότη

Το έργο παρουσιάστηκε σε πολλά μέρη παγκοσμίως σε χορογραφία Ζωζώς Νικολούδη και καταγράφηκε σε βινύλιο το 1968 από την EMI/Columbia.

Ο Μιχάλης Αδάμης γεννήθηκε στον Πειραιά στις 19.5.1929, ολοκλήρωσε στην Αθήνα τις σπουδές του στην Ευρωπαϊκή (σύνθεση με τον Γ. Α. Παπαϊωάννου) και τη Βυζαντινή Μουσική, καθώς και στην Θεολογία, και ακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές στη σύνθεση, την ηλεκτρονική μουσική και την βυζαντινή μουσικο-παλαιογραφία στο Πανεπιστήμιο Μπραντάις της Βοστώνης.

Καταξιωμένος ως ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες της γενιάς του, ο Μιχάλης Αδάμης έχει δεχθεί επανειλημμένα τιμητικές αναθέσεις από διεθνή Φεστιβάλ και Πολιτιστικούς Οργανισμούς και τα έργα του παίζονται ευρύτατα και μεταδίδονται διεθνώς. Τα χορωδιακά του αποτελούν μέρος του ρεπερτορίου της Ελληνικής Χορωδιακής Μουσικής. Παράλληλα έχει αναπτύξει αξιοσημείωτη δραστηριότητα ως διευθυντής χορωδίας αλλά και οργανικών συνόλων, καθώς και ως ερευνητής της Βυζαντινής μουσικολογίας. Είναι πρωτεργάτης στην προβολή και προώθηση της Βυζαντινής Μουσικής ως μεγάλου μουσικού πολιτισμού, καθώς και της ιδέας της απαρχής του Νεο-Ελληνικού πολιτισμού μέσα στο πνεύμα και τις πραγματώσεις της μετα-Βυζαντινής περιόδου. Έχει ενεργώς ασχοληθεί με τα θέματα της Μουσικής Παιδείας επιδιώκοντας μια ουσιαστική αναθεώρηση του σκεπτικού, του στόχου και της πρακτικής της μουσικής εκπαίδευσης. Υπήρξε από τους βασικούς παράγοντες που κινητοποίησαν τους μηχανισμούς καθιέρωσης της σύγχρονης μουσικής δημιουργίας στον τόπο μας.

Στις σπουδές του και την όλη μουσική του ενασχόληση συνεδύαζε ανέκαθεν τον προβληματισμό στη Σύγχρονη μουσική σκέψη και πραγμάτωση με την εμπάνθυση στη Βυζαντινή, δύο χώρους που σύντομα δέθηκαν στο συνθετικό του έργο δίδοντάς του μία ξεχωριστή θέση και χαρακτηριστική ταυτότητα στο διεθνές φάσμα της μουσικής πρωτοπορίας, όπου το προσωπικό ιδίωμα που ανέπτυξε, θεμελιωμένο στο μουσικό πολιτισμό της Ελληνικής Παράδοσης, αναγνωρίζεται ως μια νέα τάση στη σύγχρονη μουσική δημιουργία. Διαμορφώνοντας ένα τρόπο του συνθέτειν που αντλεί από τη λειτουργικότητα πολλών δομικών και μορφολογικών στοιχείων της βυζαντινής και διατηρεί εγγενείς αναγωγές στην αισθητική και το ήθος της μουσικής αυτής, ο Αδάμης αντιμετωπίζει τη μουσική μας παράδοση ως χώρο γενεσιουργών ιδεών για τη δημιουργία μιας εμπειρίας μέσα στη σύγχρονη μουσική αντίληψη. Η λειτουργικότητα των μικρο-διαστημάτων στην οργάνωση της μουσικής φράσης, η ιδιάζουσα ηχητική των παραδοσιακών κρουστών, η ιδιαιτερότητα της μουσικής εκφοράς του Ψάλτη - τον οποίο πρώτος εισήγαγε ως σολίστ σε έργα σύγχρονης μουσικής - με την εκφραστική ποιότητα και το ήθος που φέρει και προάγει, η θεμελιώδης λειτουργική λογική της τέχνης του ισκρατίματος που υπογραμμίζει τις μελωδίες και υποστηρίζει την κίνησή τους, ο μελισματικός χαρακτήρας, η λεπτοδουλεμένα ποικιλήμενη μελωδική συγκρότηση, αποτελούν βασικά στοιχεία που επεξεργάζεται στο ιδίωμά του.

Στοχεύοντας πρωταρχικά στην οργάνωση της Μορφής, διαμορφώνει μια συνθετική τεχνική που βασίζεται σε πολυ-μελωδική και πολυ-ρυθμική γραφή και υποστηρίζει μια ιδιότυπη γραμμική οριζόντια εξέλιξη κατά την οποία μελωδικά σχήματα σε διαφορετικούς ρυθμούς συνηχούν και συνταιριάζονται σε μια περίτεχνη συναρμογή επάλληλα αναπτυσσομένων επιπέδων, που παράγουν μια σύνθετη ηχητική εντύπωση πυκνής διαπλοκής στην οποία η διάσταση του βάθους είναι αποτέλεσμα της οριζόντιας αγωγής των μελωδικών συνδυασμών και της διαδοχής τους. Τη μουσική

παραγωγή του Αδάμη - περισσότερα απο τρακόσια έργα έως σήμερα για ορχήστρα, μικρά οργανικά σύνολα, όργανα σόλο, φωνή, χορωδία, πολλαπλά μέσα, έργα καθαρά ηλεκτρονικής μουσικής ή σε συνδυασμό με όργανα ή φωνές, μουσική για την Εκκλησία, το Θέατρο και την Τηλεόραση. - διατρέχουν δύο παράλληλες μεγάλες γραμμές:

α. Μια τάση διερεύνησης μέσα στα πλαίσια του αναγνωρίσιμου συμβολικού μουσικού υλικού, σε έργα με άμεσες αναφορές, όπως τα χορωδιακά "Βυζαντινά Πάθη" (1967) και το "Εν Βηθλεέμ" (1988) για ορχήστρα και χορωδία, το "Τετέλεσται" (1971) για ψάλτη, χορωδία και ηλεκτρονική μουσική, ;ή Ορχήστρα το "Ροδανόν" (1983) για ψάλτη, βυζαντινό χορό και οργανικό σύνολο, το "Καλοφωνικόν" (1988) για κουαρτέτο σαξοφώνων, το "Ως Θησαυρόν" (1994) για χορωδία και μικρή ορχήστρα και τη "Θεοπτία" (1997) για δύο ψάλτες σόλο, χορωδία και ορχήστρα.

β. Μια τάση απομάκρυνσης και υπέρβασης του συμβολικού μουσικού υλικού, προώθησής του προς τις πλέον αφηρημένες του συνέπειες στο ιδεώδες της απόλυτης μουσικής, διαφαίνεται ήδη το 1967 στην "Αποκάλυψη" για φωνητικά σύνολα, αφηγητή και ηλεκτρονική μουσική σε μαγνητοταινία, αποσαφηνίζεται στο "Κράτημα" (1971) για ψάλτη, όμποε, τούμπα και ηλεκτρονική μουσική, πραγματώνεται χαρακτηριστικά στο "Φωτώνυμον" (1973) για ψάλτη, χορωδία και κρουστά της εκκλησιαστικής παράδοσης, και εξελίσσεται με τον "Ειρμό" (1975) για πέντε φωνές σόλο, το "Κουαρτέτο" (1977) για φλάουτο και τρίο εγχόρδων, τα ορχηστρικά "Evolutiones" (1980) και "Επάλληλον" (1985), τα "Οράματα απο την Αποκάλυψη" (1993) για φωνή και μικρή ορχήστρα, το "Εν Γη Ερήμω" (1994) για τρομπόνι και κρουστά, τη "Νεφέλη Φωτεινή" (1999) για οκτάφωνη χορωδία, "Ενδον" (2001) για σαξόφωνο άλτο και ηλεκτρο-ακουστική μουσική, τα ορχηστρικά "Κυμόρροος" (2001) και "Ανήσυχη Γεωλογία" (2002), το "Κοντσερτάντε" (2004) για όμποε και ορχήστρα εγχόρδων, το "Εν τρισίν" για φλάουτο, όμποε και κλαρινέτο (2004).

Στην ίδια κατεύθυνση απο τον συμβολισμό προς την αφαίρεση, αλλά αντλώντας απο τη Δημοτική μας Παράδοση, ανήκουν έργα όπως η "Γέννηση" (1968), ο "Ορέστης" (1972), το χορωδιακό "Προμηθέϊον" (1983) και το οργανικό "Αλλοιόστροφα" (1986), ένας μεγάλος αριθμός έργων μουσικής δωματίου -- ανάμεσά τους "Επταχα" (1989) για κλαρινέτο και βιόλα, "9 Γυρίσματα" (1989) για πιάνο, "Παγά Λαλέουσα" (1992) για κουιντέτο πνευστών, το "Μοιρολόι της Παναγιάς" (1994) για χορωδία, "Ελλήνιον" (1995) για φλάουτο, όμποε και κλαρινέτο, "Μάγεμα η φύσις" (1998) για σοπράνο και κουαρτέτο ζυλίνων, "Της Αυγής" (2003) για χορωδία -- καθώς και κύκλοι τραγουδιών για χορωδία - "Νυφιάτικα" (1979), "Κωίτικα" (1982), "Χιώτικα" (1989).

Απο την ενασχόλησή του με την έρευνα στα Βυζαντινά χειρόγραφα, ιδιαίτερη μουσικολογική σημασία αλλά και ευρύτατη διάδοση έχουν η μεταγραφή και ανασύσταση της Ακολουθίας των Τριών Παίδων εν Καμίνω - του μοναδικού δείγματος Ακολουθίας με σκηνικά στοιχεία που σώζεται στους κώδικες με τη μουσική της - και η ανακάλυψη και μεταγραφή τού δίφωνου "Αινείτε" του Μανουήλ Γαζή, του αρχαιότερου δείγματος "πολυφωνικής" γραφής στη μεσο-βυζαντινή περίοδο.

Τη μουσική του σταδιοδρομία ο Αδάμης άρχισε νεώτατος το 1950, αναλαμβάνοντας την ίδρυση της Παιδικής Χορωδίας του Παρεκκλησίου των Β.Ανακτόρων την οποία και διήυθνε ως το 1967. Το 1958 ίδρυσε τη Χορωδία Δωματίου Αθηνών την οποία διηύθνε ως το 1961. Απο το 1961 ως το 1963 διηύθνε τη Χορωδία της Ανωτάτης Ορθόδοξης Θεολογικής Σχολής "Τίμιος Σταυρός" στη Βοστώνη των Η.Π.Α. Το 1965 ίδρυσε το πρώτο ηλεκτρονικό μουσικό εργαστήρι στην Αθήνα. Απο το 1968 ως το 1999 ήταν επι κεφαλής του Μουσικού Τμήματος και διευθυντής της χορωδίας του Pierce College στην Αθήνα.

Διετέλεσε πρόεδρος του Ελληνικού Συνδέσμου Σύγχρονης Μουσικής - ΕΣΣΥΜ επι μια δεκαετία, 1975 - 1985. Από το 1988 ως σήμερα πρόεδρος της Ελληνικής Βυζαντινής Χορωδίας. Απο το 1981 ως το 1984 πρόεδρος της Ομάδας Εργασίας του Υπουργείου Πολιτισμού για τη Χορωδιακή Ανάπτυξη. Απο το 1990 ως και το 1994 μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του Ιονίου Πανεπιστημίου στα πλαίσια της οποίας επιμελήθηκε προσωπικά τη διαμόρφωση τού Προγράμματος Σπουδών και τις διαδικασίες λειτουργίας τού Τμήματος Μουσικών Σπουδών (έτος ιδρύσεως 1992) στο οποίον εδίδαζε και του οποίου ανηγορεύθη επίτιμος διδάκτωρ το 1999. Επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών το 2004.

Απεβίωσε στις 21 Ιανουαρίου 2013.